

תוכן העניינים

ט	תורות
1	מבוא
1	פתיחה
2	הקבלה הנוצרית ברנסנס
5	גיום פוסטל
8	עניינו של פוסטל בקבלה
10	פוסטל וספרות המחקר
11	שיטתו התאולוגית-משיחית של פוסטל
12	מערכת נאו-אריסטוטלית
13	מערכת ה'השוואה' והחכמות
15	מערכת פסיכולוגית
17	מערכת שילוש ו'כריסטוס'
19	אדם, חווה וקין; ישו, יוחנה ופוסטל
20	מערכת הספירות
21	מערכת העידנים
25	מערכת הרמנויטית
25	תרגום הזוהר של פוסטל
26	מאפייני תרגומו הלטיני של פוסטל
27	אופן חיבור הפירוש ומאפייניו
29	מבנה והרכב הזוהר שתרגם פוסטל
29	מבנה המהדורה ותיאורה
31	הערות טכניות
31	מקרא לסימונים הנהוגים במהדורה
32	קיצורים לטיניים לספרי מקרא (בסדר א"ב)

33	תרגום ופירוש הזוהר הלטיני: המהדורה
35	כותר תרגום ופירוש הזוהר
37	הקדמת פוסטל לתרגום הזוהר
63	תרגום ופירוש מחצית זוהר, פרשת בראשית
345	רשימת המקורות
357	מפתח אישים
359	מפתח כתבים
361	מפתח עניינים

מבוא

פתיחה

בשנים 1547–1554 חיבר המזרחן והמיסטיקאי הצרפתי גיום פוסטל תרגום לטיני לכתב יד של ספר הזוהר שרכש, תוך שילוב הערות פרשניות רבות משלו בגוף הטקסט. העניין שגילה פוסטל בספר הזוהר, ובקבלה בכלל, הוא חלק מתופעה תרבותית-היסטורית המכונה במחקר 'קבלה נוצרית'¹. מדובר בעניין שגילו מלומדים קתולים, בסוף המאה החמש עשרה ובמאה השש עשרה, בספרות הקבלה. הללו היו שותפים לאמונה היהודית הרואה בקבלה תורת אמת שניתנה בעל פה למשה בסיני, ושכוחה להאיר את רכביה העמוקים והסודיים של התורה הכתובה. כותבים נוצרים אלה התייחסו לתורת הקבלה כמפתח להבנת סודותיהן של הברית הישנה והחדשה כאחד.

בתקופה שבה תרגם את הזוהר ללטינית, עמד פוסטל בשיאו של תהליך לימוד אינטנסיבי של כתבי קבלה יהודיים, מתוך שכנוע כי תורת הספירות הקבלית מבטאת ואף מנבאת באופן מובהק ומדויק ביותר את תפיסתו התאולוגית ואת תכניו המשיחית. עיקר תכניתו, הנשענת על עקרונות משיחיים-מילנאריסטיים מבית מדרשו של המיסטיקאי האיטלקי בן המאה השתים עשרה, יואכים מפיוורה, היה ניבוי בואו הקרוב של עידן משיחי שבו יכהן 'אפיפיור מלאכי', מנהיג משיחי אוניברסלי שיחליף את האפיפיור היושב על הכס הקדוש ברומא וינהיג את העולם אל עידן משיחי בשיתוף פעולה עם מלך אוניברסלי נוצרי. ייחודו של פוסטל, ביחס לכותבים יואכמיים אחרים בתקופתו, היה בתיאור העידן המשיחי, והאפיפיור המלאכי שינהיג אותו, כבעלי אופי נקבי. לתפקיד האפיפיור המלאכי-נקבי ייעד פוסטל בתחילה נזירה ונציאנית בשם יוחנה, שעמה הוא עמד בקשר מיסטי ורגשי קרוב בשנים 1547–1549. אולם בעקבות מותה בשנת 1550, נטל תפקיד זה על עצמו, מאחר שראה עצמו כמי שרוחה מעוברת בו.

1 בספר זה ההתייחסות ל'קבלה נוצרית' היא לעיסוק הנוצרי בקבלה ברנסנס בלבד (המאות חמש עשרה-שש עשרה). איני דנה כאן בגילויים מוקדמים יותר של עיסוק נוצרי בקבלה, מאחר שמדובר בהיקף קטן בהרבה ובעל אופי מרומז וראשוני, השונה מאוד מאופי והיקף העיסוק בקבלה החל מן השליש האחרון של המאה החמש עשרה. בכל הנוגע להמשך, הרי שאף כי העיסוק הנוצרי, וככלל – הלא-יהודי, בקבלה לא פסק ואף התגבר במאה השבע עשרה וכך עד לימינו, ניכר בו כי הוא נושא אופי שונה ביותר מזה של העיסוק הנוצרי בקבלה ברנסנס, ולכן יש לדון בו בנפרד.

פרטי חזון משיחיי־ואכמי נקבי זה היו, עבור פוסטל, שיא הביטוי של תפיסה תאולוגית רחבה יותר שתשתיתה נובעת, כפי הנראה, ממבנים קבליים. כחלק מכך, מעמדו המרכזי של היסוד הנקבי במערכת הספירות הקבלית־יהודית, בדמותן של הספירות הנקביות – מלכות (השכינה) ובינה – לצד עקרונות תאוסופיים־קבליים נוספים, הובן על ידו כנבואה אלוהית ראשונה במעלה המאשרת את נכונות חזונו המשיחיי־נקבי. פוסטל תפס את ספר הזוהר כמייצג המובהק ביותר של תורת הקבלה, ולכן ראה חשיבות עליונה בתרגומו לשפה הלטינית, תוך מתן פירוש באופן שיבהיר לקורא כי חיבור אלוהי קדום זה אינו אלא אישור לפרטי תכניתו המשיחית.

פוסטל הפיק בתקופה שבה תרגם את הזוהר גם תרגומים לטיניים לכתבים אחרים המרכזיים לקבלה התאוסופית: ספר יצירה, ספר הבהיר ופירוש מנחם רקנאטי לתורה. כל תרגומוי כוללים קטעי פירוש רבים בלטינית שאותם הוסיף בסוגריים בגוף הטקסט המתורגם,² ושנועדו להסביר ולהדגים לקורא כיצד מבטאים כתבי הקבלה את תכניתו המשיחית ואת העקרונות התאולוגיים העומדים בבסיסה. פרט לעניין הרב שבתרגומוי אלה, ובמיוחד בפירושים הכלולים בהם, חשיבותם ההיסטורית רבה בשל היותם תרגומים מוקדמים ולעתים ראשונים ללטינית של חיבורים קבליים אלה. כך למשל, תרגומו לספר יצירה ראה אור בפריז בשנת 1552, כעשור לפני הדפסתו של המקור העברי, ואילו תרגום הזוהר שלפנינו, אף כי אינו שלם, הנו התרגום הלטיני המקיף והרציף הראשון לחיבור קבלי מרכזי זה.

הקבלה הנוצרית ברנסנס

אני מתייחסת בספרי לאישים קתולים בני הרנסנס המתעניינים בקבלה, הקוראים כתבי קבלה, מתרגמים אותם ללטינית וכותבים מונוגרפיות מקוריות המבוססות על תורות קבליות, פחות כזרם מחשבתי או דתי ויותר כתופעה היסטורית.³ כל אחד מאישים אלה

2 תרגום ספר יצירה שונה מן האחרים מבחינת הפורמט: הוא מאופיין בתרגום משפטים או פסקאות קצרות ללטינית ואחריהם קטעי פירוש ארוכים רציפים. ספר יצירה הוא גם היחיד מבין תרגומוי המוערים של פוסטל שראה אור. קשה לומר מה הסיבה לפורמט השונה; ייתכן שהדבר קשור לאופיו המתומצת והאניגמטי של ספר יצירה לעומת שאר החיבורים שתרגם.

3 אישים קתולים נוספים התעניינו בקבלה בלי להותיר חומר כתוב משלהם. דוגמה בולטת אחת היא יוהאן אלברכט וידמנשטטר (Johann Albrecht Widmannstetter) שהיה מקורבו של הקרדינל אג'ידיו מ'יטרבו (Egidio da Viterbo) ואחד הנוצרים הקבליים הבולטים והמרשימים במאה השש עשרה. ידוע כי פוסטל וידמנשטטר למדו ביחד קבלה ברומא, באמצע שנות הארבעים של המאה השש עשרה. פוסטל העריך ביותר את וידמנשטטר בשל בקיאותו הרבה בתורת הקבלה של היהודים, וראו דבריו שהובאו על ידי רוברט וילקינסון, Wilkinson, *Orientalism*, p. 115, n. 65 והפניותיו שם. על הרקע של וידמנשטטר ביהדות ובקבלה וכן

קרא והתעניין בחלקים שונים של ספרות הקבלה, הבין באופן ייחודי לו את תכני החיבורים, פעל מתוך מניעים ייחודיים לו, ורקח תפיסה דתית, לרוב גם משיחית, ייחודית לו. חלק מן האישים הללו עמדו בקשר עם נוצרים אחרים העוסקים בקבלה ולעתים הכירו חלק מכתביהם, אולם למיטב הבנתי איש מהם לא ראה עצמו חלק מקבוצה – לא מבחינה סוציולוגית וגם לא בהכרח מבחינת התכנים שבהם עסק. מאחר שהמשותף לכלל הכותבים האלה הוא הרקע התרבותי שאפשר ואף עודד את פעילותם במסגרת זמן ומקום מוגדרים, יש מקום להדגיש דווקא עובדה זו כנקודת מוצא להגדרת התופעה, ולדון באופן פרטני ביחס שביניהם מבחינת תכני כתיבתם והאופן שבו הבינו ועיבדו את המסורות הקבליות.⁴

כתופעה היסטורית, הקבלה הנוצרית ברנסנס נובעת מהתעצמות בעלת אופי רנסנסי של שתי תופעות ימי ביניים. התופעה הראשונה היא לימוד השפה העברית על ידי נוצרים לצורך מחקר פילולוגי של המקרא. ראשיתו של עיסוק זה, המכונה לרוב 'הבראזים', עוד בשלהי העת העתיקה, אולם היקפו גדל מאוד בימי הביניים. התופעה השנייה היא הופעתה של ספרות פולמוס נוצרית אנטי-יהודית שנכתבת מתוך היכרות טובה עם הספרות הרבנית. ידע זה השתלב עם המגמה האינטלקטואלית הרנסנסית המבקשת למצוא את מקורן האחדותי של התורות השונות, ובראשן כתבי הקודש הנוצריים, בתורות קודמות לאוונגליון כדוגמת דיאלוגים אפלטוניים, וכן טקסטים נאופלטוניים משלהי העת העתיקה שהתגלו אז למערב. קורפוס כתבי הקבלה היהודית שלשכבת מלומדים זו הייתה גישה אליו, נתפס אף הוא כאחד מגילוייה של ספרות קדומה זו, אולם נודע לו מעמד מיוחד ונעלה בשל החשבתו כפרי התגלות אלוהית בסיני למשה רבנו, ולא כביטוי לתורה פגאנית.

אזכיר כמה מן האישים הנוצרים הבולטים שעסקו בקבלה היהודית בתקופת הרנסנס. הכותב הנוצרי-קבלי המובהק, המוצהר ורחב היריעה הראשון היה ההומניסט האיטלקי הנודע ג'ובאני פיקו דלה מירנדולה (Mirandola, 1463–1494), שפעל בשליש האחרון של המאה החמש עשרה. פיקו נתן פרסום לידיעותיו ולדעותיו האישיות הנוגעות למספר תחומי ידע שנחשבו טרום-נוצריים, וביניהם תורת הספירות הקבלית, בחיבורו הנודע '900 תזות', כאשר בבסיס הדברים עמד שכנועו בעקרונות המאגיה הלבנה, היינו השימוש בכוחות על-טבעיים להשגת מטרות חיוביות. הבלשן הגרמני יוהאנס רויכלין (Reuchlin, 1455–1522), שהיה תלמידו של פיקו, הוא מחברו של תלת-השיה 'על אודות האמנות הקבלית' (*De arte cabbalistica*), שבו מתארת דמות יהודית בפירוט את עיקרי תורת הקבלה התאוסופית באוזני שתי דמויות לא יהודיות. המטיף והמשורר הפרנציסקני רב ההשפעה הפוליטית פרנצ'סקו צורצי (Giorgio או Zorzi, 1466–1540), עשה שימוש נרחב בחומרים קבליים ראשוניים בשתי היצירות המרכזיות שכתב:

על מערכת יחסיו עם פוסטל, ראו שם, עמ' 137–169, וכן וייס, משיח, 53–54 והערה 78.

4 סוגיה זו ראויה לדיון נפרד, וראו לעת עתה וייס, משיח, עמ' 13–16.

הפואמה 'שלושה שירים על אודות תואם העולם כולו' (*De harmonia mundi totius*) והמדריך לפתרון בעיות המצויות בכתבי הקודש (*cantici tres In scripturam sacram*), המבוסס בחלקו על מאמרים מן הזוהר. הקרדינל האיטלקי המוערך והמשפיע וראש המסדר האוגוסטיני אג'ידיו מ'יטרבו (Da Viterbo, 1470–1532) היה בעל בקיאות עצומה בספרות מקור יהודית רבנית וקבלית, תרגם בעצמו חיבורים קבליים וביניהם פרגמנטים רבים מן הזוהר, וחיבר שלוש מונוגרפיות המתבססות על ספרות הקבלה, שתיים מהן נכתבו עבור חברו הקרוב, האפיפיור קלמנס השביעי. באשר לפוסטל, פרט לתרגומו ופירושו הלטיני לספר הזוהר, שתרגום עברי ממנו מובא כאן, ולחיבורים קבליים ורבניים נוספים, הוא הותיר חיבורים רבים המתארים את שיטתו התאולוגית-משיחית בהתבסס על מסורות קבליות. בקיאותו יוצאת הדופן בספרות הרבנית והקבלית ניכרת גם ביצירותיו של תלמידו הצרפתי, גי לה פברה דלה בודרי (Lefèvre de la Boderie, 1541–1598), שמחזורי שיריו העוסקים בלאומיות גאלית רוויים חומרים יהודיים מסוג זה.

כותבים אלה אימצו גם את ההיררכיה המקובלת על יהודים ביחס לקנון הקבלי הימי-ביניימי, הניכרת בעניין הרב שגילו בספר הזוהר ובמעמדו כמרכז הספרות הקבלית.⁵ הדברים מגיעים לידי כך שחוקר הקבלה הנוצרית, פרנסואה סקרה, הקדיש לנושא מעמד הזוהר בקרב הנוצרים הקבליים ברנסנס ספר שלם ובו סקירה היסטורית מקיפה.⁶ סקרה החל את סקירתו בהצבעה על האזכורים הראשונים של ספר הזוהר בספרות הנוצרית במאה החמש עשרה, והתייחס גם לתרגומי פרגמנטים מן הזוהר בכתבי פאולו ריצ'יו (Paolo Riccio או Riccius, נפטר סביב 1542) ופייטרו גלטינו (Galatino, 1460–1540) וג'וסטיניאני (Giustiniani, 1470–1536).⁷ לאחר מכן הוא דן בהרחבה בתרגום רחב ההיקף אך הפרגמנטרי של אג'ידיו מ'יטרבו,⁸ וכן בכמה הפניות לזוהר שאיתר בכתביו האחרים של הקרדינל, ובייחוד בחיבורו האחרון

5 אחד המאפיינים הבולטים של הקבלה הנוצרית במאות החמש עשרה-שש עשרה, המבדילה אותה מהעיסוק הנוצרי בקבלה במאה השבע עשרה ואילך, ובייחוד לאחר פרסום האנתולוגיה המתורגמת לטינית *Kabbalah denudata* בשליש האחרון של המאה, הוא התרכזות בקבלה הקלסית והיעדר היכרות עם קבלה בת המאה השש עשרה. לגבי הכתבים המוקדמים יותר, כגון פרגמנטים צורצי ואג'ידיו מ'יטרבו, אין בכך כל תמיהה, אולם דווקא במקרה של פוסטל, שפעל לאורך המאה השש עשרה ואף ביקר בארץ ישראל בשנים שבהן פרחו מרכזי קבלה בירושלים וצפת, הדבר מעורר תמיהה וראוי לתשומת לב.

6 Secret, *Zôhar* 6

7 שם, עמ' 22–33.

8 כתב יד BnF f. lat. 527 (1)

והמסכם שכותרתו 'שכינה'.⁹ החיבור 'בעיות בכתבי הקודש'¹⁰ של פרנצ'סקו צורצי מכיל אף הוא, כפי שהראה סקרה, אנתולוגיה עשירה של תמות מן הזוהר וכן הפניות רבות לחיבור זה. לבסוף מוקדש בספרו של סקרה סעיף חשוב לתרגום הזוהר של פוסטל, שבסימו העתיק פסקאות מראשית וסיום פרשיות הזוהר על ספר בראשית בתרגומו של פוסטל.¹¹

גיוס פוסטל

רבות נכתב על הביוגרפיה המרתקת של פוסטל, ולאחרונה דנתי גם אני בכמה סוגיות היסטוריות הנוגעות לתולדות חייו וכן לנסיבות ההיסטוריות שמאחורי תרגום הזוהר שלפנינו.¹² פוסטל נולד בשנת 1510 למשפחה פשוטה וחסרת ייחוס מחבל נורמנדי והחל את לימודיו בפריז, שם זכה להצלחה מהירה ומרשימה, ותוך שנים ספורות רכש ידע בשפות רבות, וכן בפילוסופיה, מתמטיקה, רפואה, גאוגרפיה ועוד. ספריו הראשונים, שראו אור בהיותו בן 28, עוסקים בשפות ובבלשנות, ומפגינים היכרות עם שפות עתיקות – לא רק לטינית ויוונית אלא גם עברית, ערבית וארמית. כבר בגיל צעיר נחשב פוסטל לכוכב עולה, וזכה לכבוד רב בחצר המלך פרנסואה הראשון וכן למשרה כפרופסור בקולז' המלכותי החדש לשלוש שפות שייסד המלך. ואולם, במקביל למסלול מבטיח זה, ניכר כי עניינו של פוסטל בשפות ובתרבויות המזרח, יחד עם נטייה אוונגליסטית-משיחית פנימית שליוותה אותו מראשית דרכו, הסיטו אותו בהדרגה, בראשית שנות השלושים לחייו, מן המסלול הבורגני-אקדמי שהובטח לו לכיוון משיחי-רדיקלי ואנטי-ממסדי; הוא החל לחוות התגלויות מיסטיות ששכנעוהו כי הוטלה עליו משימה של גאולת העולם והשבתו לתיקונו, בשיתוף פעולה עם מלך צרפת.

- 9 כתב יד BnF f. lat. 3363. הטקסט הועתק על ידי סקרה: Egidio, Scechina. בימים אלה אני מכינה, בשיתוף פעולה עם יהודה ליבס, תרגום עברי מוער לחיבור זה.
- 10 Zorzi, *Problemata*
- 11 אף כי לא ציין זאת במפורש, נראה כי סקרה לא העתיק קטעים אלה מן המקור שבלונדון אלא מן ההעתק המלא היחיד של תרגום הזוהר המצוי בכתב יד ספריית המדינה במינכן (כתב יד München Staatsbibliothek, Cod. Lat. 7428), וראו עוד על כך בהמשך. סקרה ממשיך בסקירתו גם לאחר תרגומו של פוסטל, ומתאר בקצרה הפניות לזוהר וכן תרגומי פרגמנטים מן הזוהר שהופקו על ידי כמה מלומדים נוספים בשליש האחרון של המאה השש עשרה וראשית המאה השבע עשרה: תלמידו הקרוב של פוסטל – גי לפברה דלה בורדי, תלמיד אחיו של גי, ניקולא – בלז דה ויזנר (Blaise de Vigenère, 1523–1596), ז'ילבר ז'נבראר (Genébrard, 1537–1597) ויוהאן בוקסטורף האב (Buxtorf, 1564–1629); Secret, *Zôhar*, pp. 80–94.
- 12 ראו וייס, משיח, עמ' 37–159 והפניות שם.

כאמור, תפיסותיו המשיחיות של פוסטל נטועות בתפיסות יואכימיות ואוטופיות שרווחו ברנסנס, והדבר ניכר במאפייניהן העיקריים כבר בשלביהן הראשונים: ציפיה לקונוורסיה ולאחדות כלל עולמית, לעלייתו של 'אפיפיור מלאכי' ולהנהגה עולמית המבוססת על שיתוף פעולה בין מנהיג חילוני ומנהיג דתי אוניברסליים, וכן נטייה לאידאלים אוונגליים וצביעת התכנית המשיחית כולה בגוונים לאומיים עזים. כל אלה בולטים היטב באופוס מאגנום הראשון של פוסטל, 'ארבעה ספרים על אודות התאמה בלב אחד של העולם כולו', שראה אור, ללא הסכמת הסורבון, בשנת 1544.¹³

עם התגברות היסודות המשיחיים והאנטי-ממסדיים אצלו, עזב פוסטל את חצר המלכות. תחילה הוא חבר לראשוני הישועים ברומא, אולם שותפות זו לא האריכה ימים לאור נטיותיו האנטי-אפיפיוריות, הגוון הלאומי-צרפתי שהודגש בחזונו המשיחי ועניינו הגובר בנושאים יהודיים ומוסלמיים.¹⁴ ואמנם, בתקופה זו הרחיב פוסטל את ידיעותיו הראשוניות בקבלה, הן מתוך כתביו הבלתי מורפסים של פייטרו גלטינו ובייחוד בלימוד עם יוהאן אלברכט וידמנשטטר (Widmanstetter, לעתים, von Widmanstadt, 1506–1557). בהמשך בילה פוסטל שמונה עשרה חודשים בעיר ונציה, שם נוצרה בינו לבין יוחנה, אותה נזירה מיסטיקאית שנזכרה לעיל, מערכת יחסים מיסטית קרובה, ובמסגרתה אף למדו השניים בצוותא כתבי קבלה וביניהם את ספר הזוהר וספר הבהיר. יוחנה הותירה רושם עצום על פוסטל, והוא מתאר בכתביו באופן שאינו משתמע לשתי פנים כי היא שכנעה אותו שהיא עתידה לשמש כ'אפיפיור מלאכי' נקבי, וכי הוא, כבנה הרוחני, יירש אותה לאחר מותה. פוסטל קיבל את דבריה במלואם, שכן מבחינתו הדברים השתלבו היטב עם מעמדו המיוחד של היסוד הנקבי באלוהות, מעמד המודגש בספרות הקבלה התאוסופית שהשניים למדו יחד. בתקופה זו החל פוסטל בתרגום הזוהר ללטינית מתוך כתב יד שרכש, ובמלאכת פירושו, שאותה השלים רק לאחר כשבע שנים. ואמנם, ניתן להתרשם שהפירוש רווי בתכנים המשיחיים שבהם הוא דן עם יוחנה.

במקביל לצד עיסוקו בתרגום הזוהר, הפיק פוסטל בשנים אלה תרגומים מוערים

13 Postel, Concordia. אני מודה ליהודה ליבס על הצעת תרגום יפה זו למונח 'קונקורדיה'. עוד על הזיקה שבין מגמות נאופלטוניות ברנסנס הקתולי, ובהן העניין בקבלה, לבין המחשבה האוטופית, ראו אצל Eliav-Feldon, Grand Designs, בייחוד עמ' 60–61. על הסיבות לזיקה המיוחדת שבין כתיבה אוטופית מסוג זה לבין המחשבה הקתולית דווקא, ראו Eliav-Feldon, Secret Societies, pp. 156–157

14 בניגוד לפוסטל, ראשוני הישועים עמלו באותה עת לכונן מערכת יחסים עדינה עם הכס הקדוש, ונוסף על כך הייתה זו קבוצה בעלת אוריינטציה ספרדית מובהקת. דווקא מבחינת היחס ליהדות, עמדת הישועים, ובראשם איגנטיוס מלויולה (Ignatius de Loyola), הייתה מורכבת יותר, ובין היתר מפורסמת העובדה שקיבלו לשורותיהם יהודים מומרים (Maryks). ואולם דברים אלה נוגעים יותר לשאלות של מוצא יהודי מאשר לטקסטים הרבניים והקבליים שבהם עסק פוסטל.

נוספים,¹⁵ וכן מונוגרפיות המתארות את שיטתו התאולוגית והמשיחית, שתיים מהן – חיבורים מיסיוניים בשפה העברית – תרגם גם ללטינית ולשפות נוספות.¹⁶ לאחר כשנה וחצי בחברת יוחנה בוונציה, יצא פוסטל לביקור בארץ הקודש, ושהה חודשים מספר בירושלים ובערי הגליל, אף כי למיטב ידיעתי לא ביקר בצפת ולא עמד בקשר אישי עם מקובלים מירושלים או צפת. בחזרתו, ומשהתברר לו כי יוחנה נפטרה, קיבל על עצמו בתחילה לכהן כפרופסור בווינה ואף תרם למפעל ההדרת הבשורות בסורית שיזם שם וידמנשטטר. אולם במהרה שבו להטרידו החזיונות המיסטיים ביתר שאת והוא שוכנע כי הוא מגלם את רוחה של יוחנה כאפיפיור מלאכי נקבי, וכי קרובה שעת הגאולה. בייחוד הדברים אמורים בחוויה מיסטית מכוננת שעברה עליו בינואר שנת 1552, המכונה בפיו *immutatio* בלטינית ו'חליפה' בעברית. פוסטל מתאר את ה'חליפה' בפירוט רב מספר פעמים בכתביו. מפאת חשיבותו של אירוע זה ארחיב בכך מעט.¹⁷

בעת שהיה שרוי בדמדומי מחלה וסבר כי הגיע לסף המוות, חש פוסטל כי חלק מנפשו עלה למרומים והיטהר באש רוחה של יוחנה שהתעברה בפוסטל עצמו. החוויה המטלטלת שעבר שכנעה אותו כי מרגע זה ואילך נפשה של יוחנה המתה מצויה בתוכו ופועלת מתוכו, וכי כחלק מכך תבונתו תוקנה והושלמה עד ששבה למצבה טרום החטא הקדמון. פוסטל ראה באירוע זה את לידתו הרוחנית כבנם של אמו הרוחנית יוחנה ואביו הרוחני ישו, שיוחנה טענה כי הייתה שרויה עמו בזיווג מיסטי עוד משנת 1540, היינו כתריסר שנים קודם לידתו הרוחנית של פוסטל. פוסטל שב ותיאר אירוע מכונן זה, שבו ה'וחלפה' מהותו במהותה של יוחנה בכתבים הרבים שכתב באותן שנים ושחלקם אף ראו אור. מאפיין בולט בסימבוליקה המגדרית שבה נקט בתיאורי ה'חליפה', וככלל בכתביו בתקופה זו, מבוסס על הנגדה סימבולית בין הציר הזכרי, הלבן, והמזוהה עם זרע לבן ועם לחם הקודש או המן, ובין הציר הנקבי האדום הניצב מולו, המזוהה עם דם או זרע אדום ונקבי, ועם היין, תוך הדגשת מסתורין הזיווג בין שני אלה בטקס המיסה. בסיסה של סימבוליקה זו, ללא הקישור למוטיבים האוכריסטיים, רווח מאוד גם בקבלה התאוסופית ובספר הזוהר.

בעקבות הפרסום הרב שנתן פוסטל לתפיסותיו המשיחיות-העצמיות הרדיקליות החדשות, בכתב ובעל פה, הוא זומן, בשנת 1555, לבירור כנסייתי, שבסופו הוא הוכרז כבלתי שפוי (ובכך ניצלו חייו), רוב כתביו הוכנסו לאינדקס האסור, והוא עצמו נכלא –

15 Postel, *Abrahami patriarchae liber Iezirah*; Postel, *Sefer Ha-Bahir*; Postel, *Maior In Genesim Interpretatio* (BL Sloane 1409); Postel, *Recanati* (BL Sloane 1411)

16 פוסטל, אור נרות המנורה; פוסטל, טעם הטעמים. מבין כל אלה, רק שני חיבורים ראו אור בחייו והשאר נתונים בכתבי יד עד היום.

17 כאמור, אני נוקטת בתרגום עברי קולע זה בעקבות שימושו של פוסטל עצמו. מצאתיו במכתב שכתב לירידו מאסיוס 25 בנובמבר 1563; המכתב מופיע אצל *Chaufepié, Dictionnaire historique* (עמודה ימנית). לדיון במשמעות תרגום זה ראו וייס, משיח, עמ' 26 והערה 36.

ראשית לחמש שנים בכלא ריפּטָה, ובהמשך במעין מעצר בית במנזר 'הקדוש מרטין מהשדות' שבפריז,¹⁸ שם נפטר בשיבה טובה בגיל 71. מעניין לציין כי אף שמעולם לא הצליח פוסטל לשכנע איש, ואף לא מי ממקורביו, בתפיסתו התאולוגית ובתכניתו המשיחית, הוא לא ויתר עליה והמשיך ללא לאות בפעילות באפיקים שנתרו פתוחים בפניו לאורך השליש האחרון של חייו, בגלוי ובחשאי. לצד כתיבת חיבורים שאינם נוגעים במישרין לנושאים המשיחיים, הוא גם ניסה להביא לדפוס את תרגום הזוהר שלו, ומשכשל להדפיסו ואף להשיב את המקור לידי, פנה לחבר תרגום חדש, הפעם על סמך דפוס קרמונה שיצא זה מקרוב. אולם למרבה הצער תרגום שני זה אבד.¹⁹ נוסף על כך, כפי שמסתבר ממחקרו של רוברט וילקינסון, מפעל חשוב שפוסטל עסק בו מאחורי הקלעים באותן שנים הוא מהדורת תנ"ך וברית חדשה פולילוט אנטוורפן.²⁰

עניינו של פוסטל בקבלה

אני סבורה כי יש מקום להצביע על כמה שלבים בתהליך היכרותו של פוסטל עם הספרות הקבלית: ראשית – התוודעות לעצם קיומה של ספרות זו, שנית – חשיפה קונקרטיה לחיבורים קבליים מסוימים, שלישית – לימוד של העקרונות התאוסופיים והסימבוליים העומדים בבסיס התורות הקבליות, ולבסוף – הפנמה והבנה של עקרונות אלה עד למצב המאפשר לימוד עצמי של הטקסטים ללא עזרת מורה או חברותא. אזכור ראשון של המילה 'קבלה' מצוי בספר שפרסם פוסטל בשנת 1538, שם הוא מספר כי בעת ששימש מתורגמן במשלחת של הקיסר לחצר הסולטן שנתיים קודם לכן, רכש 'קבלה' מיהודי בשם משה אלמולי.²¹ אין הוא מפרט לאילו חיבורים הוא

18 מבני הכנסייה והמנזר של סן מרטן דה־שן עומדים על תלם בפריז, ברובע השלישי, עד היום. הם הוסבו למוזאון המוקדש למדע בראשית העת החדשה, בשם Musée des Arts et Métiers

19 כתב יד München Staatsbibliothek, Cod. Lat. 7428. סקרה איתר ופרסם את ההקדמות לתרגום זוהר בכתב יד Göttingen MS Theolog. p. 264. במקורן הלטיני פורסמו ההקדמות כנספח למאמר: Secret, Herméneutique.

20 Wilkinson, Orientalism, pp. 95–135.

21 De Lingua Chaldaica: Nil Tamen usquam, בפרק Postel, Linguarum duodecim, Biv quicquam scriptum in his reperi, praeter quondam cabalam, cuius mihi copiam fecit Mose Almuli medicus Regius Iudaeus apud Constantinopolim. במובאה עצמה פוסטל אינו מתייחס לשפה הארמית, אולם הדברים לקוחים מן הפרק על השפה הכשדית (אני משתדלת לדייק מאוד בעניין זה, מאחר שאם אכן היו אלה כתבים קבליים וגם ארמיים, קיים סיכוי שהיו אלה קונטרסי זוהר, דבר שיקדים מאוד את ראשית היכרותו של פוסטל עם חיבור זה); Kuntz, Prophet of the restitution, p. 25. ביחס לזהותו של אותו משה אלמולי, מאחר